

Наталія Білик, Іванна Браїлко

ВИСВІТЛЕННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА СТОРІНКАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Видання «Кримська світлиця» було започатковане 1992 р. в Сімферополі як усеукраїнська загальнополітична й літературно-художня газета. Це був «важливий державницько-інформаційний проект» [2] у вигляді щотижневого україномовного часопису, який виходив накладом близько 10 тис. примірників. 2000 р. колектив редакції очолив поет-пісняр і журналіст В. Качула. За його активної участі й за підтримки фонду «Відродження» у серпні 2002 р. було створено сайт газети «Кримська світлиця», який згодом став окремим інтернет-ресурсом і продовжує виконувати державотворчу й культурно-просвітницьку місію навіть нині (редакція видання залишилася в Криму).

Багато матеріалів сайту стосуються зміцнення зв'язків кримськотатарської та української літератури. 2003 р. на шпальтах видання було видрукувано статтю «Джерела духовного єднання» [4; 5] кримськотатарського поета Юнуса Кандима, який приділив увагу історії та сучасному стану зв'язків рідної літератури з українською. Він проаналізував кримськотатарську тематику в українській літературі (від часів Київської Русі) та українську – у кримськотатарській. За спостереженнями Ю. Кандима, «кримськотатарська, чи ж, скажемо, тематика прямих нащадків кримських татар, наприклад, печенігів, половців зустрічається в древніх літературних пам'ятках Київської Русі, давньослов'янських літописах, в давньоукраїнській “Повісті минулих літ”, що була складена Нестором у Києво-Печерській лаврі в 1113 році, в “Слові про похід Ігорів” (XVI ст.) та інших. Згадування про кримських татар ми зустрічаємо в поемі Симона Пекаліда (XVI ст.) “Про Острозьку війну під П'яткою, де кримські татари згадані під ім'ям “кіммерійці”; у “Віршах на жалісний погріб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного” Касіяна Саковича (XVII ст.); у “Співаках” Бартоломея Зиморовича (XVI ст.); у віршах Лазара Барановича (XVII ст.), зокрема такому, як “Татарин плондрує, як в себе, кочує”; в поемі Семена Дівовича (XVIII ст.) “Розмова Великої Росії з Малоросією” та інших» [4]. Дослідник

The screenshot shows the website interface for "КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ". At the top, it identifies itself as a Ukrainian civic-political and literary newspaper, dated 11.02.2021 21:57:02. A search bar is present with the text "Пошук по сайту". Below it, a list of topics is shown, including "3 перших уст", "Душі криниця", "Українці мої...", "Резонанс", "Урок українській", "Білі плями історії", "Крим - наш дім", "Будьмо!", "Ми єсть народ?", "Бути чи не бути?", "Писав писака", "На допомогу вчителів", "Мовно-комп'ютерний конкурс", "Порядки", "Світлиця", "Додатки", "Джерела", and "КримСІОРТ". A section titled "Інші статті цієї теми" features an article about the Ukrainian language in Ukraine, mentioning a monograph by Yuliya Makarska. Another section, "Розсилки", provides an email address for subscriptions. At the bottom, there are logos for "Світлиця", "Кримський Форум", "Життя", and "Читай" with a "Робота" button.

цілком слушно твердить, що «певну роль у взаємопроникненні культур наших народів зіграло Кримське ханство. Невільницька міграція українців у Крим і назад, як це, може, не звучить парадоксально, створила сприятливий ґрунт для взаємопроникнення і взаємозбагачення культур» [4].

Юнус Кандим також простежив історію перекладів української літератури кримськотатарською мовою та кримськотатарської – українською, зазначивши, що «особлива роль у відродженні і розвитку українсько-кримськотатарських літературних зв'язків належить сучасному українському поетові-модерністу, перекладачу з тюркських мов Миколі Мірош-

данія збірка поезій Ш. Алі “Мерджан данелери – Коралові камінці”. Разом з автором цих рядків він уклав і видав українською і кримськотатарською мовами антологію кримськотатарської поезії “Кунештен бир парча – Окрушина сонця”, що охоплює творчість авторів XIII–XX ст.» [5].

Кримськотатарські письменники на сторінках «Кримської світлиці» репрезентували постаті українських колег, як-от Ю. Кандим присвятив проникливий нарис «Ти чуєш, Салгире?» згадуваному вище М. Мірошниченку, якого назвав «мостом», «що з'єднує частини українського і кримськотатарського, слов'янського і тюркського світів» [6]. Саме він, говорить автор на-

Юнус Кандим
(1959–2005). Фото

Микола Мірошниченко
(1947–2009). Фото

рису, був першим, хто втілював у життя ідею видання книг паралельно кримськотатарською та українською мовами. «Микола завжди поділяв наші почуття і в горі, і в радості. Він перекладає нашу поезію не заради кар'єри. Навпаки, в інформаційній сфері шукає п'єдесталу, з якого міг би познайомити українського читача з перекладами кримськотатарської літератури, показати її багатство і культуру» [6], – писав Ю. Кандим. У нарисі є згадки про антологію «На нашій, на своїй землі», до якої ввійшли «кращі зразки сучасної поезії народів України, в тому числі й кримськотатарської». «Я впевнений, що міне ще років два-три і тепер уже на берегах Дніпра лунатимуть українською мовою і чаруватимуть українських читачів поезії кримськотатарських поетів Шем'ї-заде, Чобан-заде, Челебіджихана, Джанмухамеда, Джевхері, Ашика Умера, вірші великих поетів династії Гіреїв, наші

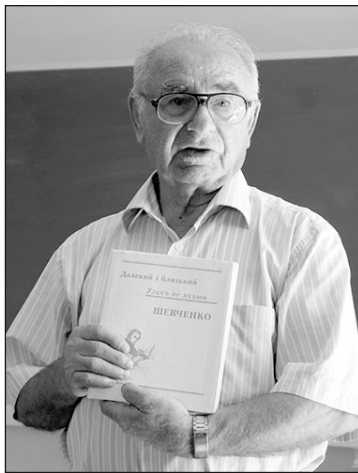

Презентація книги «Квітка на камені» Ю. Кандима. Фото, 2011 р.

ниченку. Завдяки його таланту побачили світ в перекладах українською мовою твори багатьох кримськотатарських авторів, було здійснено видання двомовних книг Ю. Кандима “Сары ань – Жовта мить” (Київ, 1997), Ю. Теміркая “Ёл узериндеки ярыкъ – Світло над дорогою” (Київ, 2001), підготовлена до ви-

“Юсуф і Зулейха” та “Ас-Себ-у-Сейяр”» [6], – такі перспективи окреслив М. Мірошниченкові Ю. Кандим.

Письменник Сейран Сулейман, член сімферопольського літературного об’єднання «Ільхам», у дописі «Автор, який подає надії» представив молодого митця з Николаєва Б. Поліщука й навів добірку його віршів. Автор допису зазначив таке: «З Богданом ми часто листуємось. У своїх листах він ділиться своїми творчими здобутками і планами, надсилає мені свої нові вірші й неодмінно закінчує листи такими словами: “Хай відновлюються українська та кримськотатарська культури! За вільність! За дружбу!” Гадаю, цим усе сказано» [16].

Аблязіз Велієв (1939).
Фото

Сейран Сулейман (1979).
Фото

У «Кримській світлиці» неодноразово йшлося також про переклади творів українських письменників кримськотатарською мовою – Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. У замітці «Шевченко – кримськотатарською» згадано про те, що «у різні роки твори Т. Г. Шевченка перекладали такі відомі кримськотатарські письменники, як Шаміль Алядін, Ешреф Шем’ї-Заде, Амді Алім, Осман Аміт, Юнус Кандим, Аблязіз Велієв, Шакір Селім й ін.» [19]. Появі на світ вибраних творів Лесі Українки «Квітка на долоні вічності» кримськотатарською мовою сприяли Юнус Кандим та Аблязіз Велієв, які не лише переклали доробок видатної поетки, а й склали примітки [12]. «Кримська світлиця» повідомляла й про презентацію двомовного видання книги М. Коцюбинського «Під мінаретами» в перекладі Ю. Кандима [11].

Тема двомовних книжкових проєктів узагалі актуальна для «Кримської світлиці», оскільки вони «сприяють розширенню діалогу між культурами українського та кримськотатарського народів, їх взаєморозумінню, взаємопроникненню та взаємозбагаченню» [11]. Так, 2002 р. побачили світ «Кримськотатарські народні казки та легенди» кримськотатарською та українською

мовами, упорядковані письменником Нузетом Умеровим і перекладені українською Дмитром Кононенком [18]; 2012 р. – збірка «Бібліотека кримськотатарської літератури. Народна творчість» (упорядники – Нузет Умеров і Сабріє Кандимова). «Якщо переклади вибраних творів Л. Українки будуть корисні у школах з кримськотатарською мовою навчання, то друге двомовне видання за програмою “Українська книга” – “Бібліотека кримськотатарської літератури. Народна творчість” дасть змогу українським дітям ознайомитися з кращими зразками традиційних жанрів кримськотатарської народної творчості» [12], – слушно висувала журналістка В. Настіна.

Сабріє Кандимова – укладачка двомовної збірки «Народна творчість». Фото

Згадаймо також унікальні двомовні антології поезії та прози кримських татар, що вийшли впродовж 2003–2006 рр., поетичних збірок Шер’яна Алі «Між двох світів іду – Еки дюнья арасында» [8], Юнуса Кандима «Серцем прикрита земля» [13]. А видання антології кримськотатарської поезії XIII–XX cc. під назвою «Кунештен бир парча» / «Окрушина серця» (2003) стало знаковою подією в культурному житті Криму й усієї України. «Кримська світлиця» відгукнулася на цей здобуток публікацією інтерв’ю з упорядником антології Ю. Кандимом [20], рецензією В. Слапчука [14] тощо. Зокрема, Ю. Кандим поділився ідеєю видання: «Книга розрахована, в першу чергу, на українського читача. Зараз відбувається інтеграція кримськотатарського народу в українське суспільство, тому ми хотіли показати частинки кримськотатарської

поезії за вісім століть, донести їх до свідомості українських читачів. Щоб вони мали уяву про народ, з яким будують нову незалежну Україну» [20].

«Антологія “Окружина сонця” охоплює вісім століть поетичної традиції кримських татар. Однак не всі ті літературні шедеври, що були напрацьовані упродовж тривалого часу, збереглися до наших днів. На жаль, історія кримських татар – це не лише історія набутків, але й історія втрат. Те ж саме можна сказати про історію України» [14], – розмірковував В. Слапчук, назвавши рецензовану антологію «культурним діалогом». Це було перше видання, яке «так масштабно презентує витворену древнім народом велику літературу» – «від поезії кримських ханів до наймолодших авторів сучасності. <...> Показово, що тридцять представників цієї правлячої династії (Герців. – *Авт.*), тобто більшість ханів, відомі також як діячі культури – поети, прозаїки, історики. Певно, жодна з європейських монархій не може похвалитися подібним феноменом» [10].

Протягом 2005–2006 рр. у київському видавництві «Етнос» побачили світ два «солідних томи (кожен в середньому по 800 сторінок!)» [10] кримськотатарської прози «Къарылгъачлар дуасы» / «Молитва ластівок», що стали логічним продовженням поетичної антології. У замітці «Мости духовного єднання» зазначено, що перший том «охоплює трактати історичного, релігійного і філософського характеру XIV–XIX ст., а також високохудожні твори кримськотатарських письменників кінця XIX – початку XX ст.» [10]. Другий том віддзеркалив стильові течії Другого відродження в кримськотатарській літературі (реалізм і модернізм). У ньому вміщено «малу прозу понад тридцяти кримськотатарських письменників XX століття, починаючи з Мамута Дібага (нар. 1905 р.) <...> та Шаміля Алядіна (<нар.> 1912 р.) <...> і закінчуючи сьгоднішніми молодими письменниками – Таїром Керімом і Сейраном Сулейманом» [10].

Видання «Кримська світлиця» повідомляло також про серію книжок «Кримськотатарська проза українською», що «має на меті представити українському читачеві широку палітру кримськотатарської літератури: від класики до сучасних письменників» [17]. Перша книга серії – це збірник творів 11 авторів – «І народився день», друга – «Мердивен» Шаміля Алядіна (обидві 2018). Уміщені в останній твори «досить повно представляють творчість одного із класиків кримськотатарської літератури, а також спонукають сучасного українського читача не лише замислитися про історичні події, а й емоційно залучитися до розуміння трагічного минулого кримськотатарського народу» [3].

Значною подією для кримськотатарської творчої спільноти став літературний конкурс «Кримський інжир», заснований 2018 р. Кримським домом за підтримки Меджлісу кримськотатарського народу, посольств Канади та Великобританії в Україні. Дві його номінації – за переклад художнього твору з української на кримськотатарську та навпаки. «Кримська світлиця» здійснила ретельний інформаційний супровід конкурсу, розмістивши на своїх сторінках положення [8], статті Г. Литовченко [9], В. Бута [1], В. Стецюка [15] про результати «Кримського інжиру» та хід однойменного дводенного фестивалю. Із цих статей довідуємося, що 2018 р. лауреатом у номінації «Переклад із кримськотатарської на українську» стала Галина Литовченко за переклад вірша Майє Сафет «Свято, пахнуть талі води», у номінації «Переклад з української на кримськотатарську» – Сеяре Кокче за переклад вірша Сергія Жадана «Як ми будували свої доми» [9]. 2019 р. лауреатами стали, відповідно, В’ячеслав Левицький (за переклади віршів Ельмаз Бахшиш, Таїра Керіма, Сеяре Кокче, Майє Сафет) та Сеяре Кокче (за переклади віршів Маріанни Кіяновської й Сергія Жадана) [15]. «Тепер ми можемо сміливо говорити про те, що в Україні з’явився нарешті й надзвичайно важливий літературно-мистецький майданчик, з якого чути голос кримськотатарського народу, котрий прагне повернути свій рідний Кримський Дім, нахабно захоплений російським окупантом. І хоча дивовижний смак “Кримського інжиру” від цього віддає трохи гіркістю, у ньому відчувається й цілюща сила, яка єднає кримськотатарський і український народи відчуттям спільного дому, що потребує й спільних зусиль для його відновлення, облаштування і захисту» [15], – писав В. Стецюк.

Насамкінець зазначимо, що питання кримськотатарсько-українських літературних зв’язків – лише частина широкої культурної проблематики, яка знаходить відображення на сторінках інтернет-видання «Кримська світлиця». Незважаючи на складні політичні обставини, воно продовжує популяризувати літературу й мистецтво кримськотатарського й українського народів, плекаючи діалог культур.

Література й джерела

1. Бут В. Світличні вітання Кримському інжиру. *Кримська світлиця*. 07.12.2018. № 49. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=20643> (дата звернення: 17.12.2020).
2. Вольвач П. «Кримська світлиця» – на варті української ідентичності в Криму. *Крим.Реліії*. 2017.

- 10.12. URL : <https://ua.krymr.com/a/28907736.html> (дата звернення: 17.12.2020).
3. Зборовський А. Кримськотатарська проза українською. *Кримська світлиця*. 04.01.2019. № 1. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=20727> (дата звернення: 17.12.2020).
4. Кандим Ю. Джерела духовного єднання. *Кримська світлиця*. 26.09.2003. № 39. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=1291> (дата звернення: 17.12.2020).
5. Кандим Ю. Джерела духовного єднання (закінчення). *Кримська світлиця*. 03.10.2003. № 40. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=1297> (дата звернення: 17.12.2020).
6. Кандим Ю. Ти чуєш, Салгире? *Кримська світлиця*. 13.06.2003. № 24. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=972> (дата звернення: 17.12.2020).
7. Кандимова С. Мій сучасник – мій співрозмовник. *Кримська світлиця*. 25.07.2008. № 30. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=6165> (дата звернення: 17.12.2020).
8. Кримський дім оголошує конкурс для поетів, прозаїків та перекладачів «Кримський інжир». *Кримська світлиця*. 28.09.2018. № 39. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=20418> (дата звернення: 17.12.2020).
9. Литовченко Г. «Кримський інжир» проростає в Україні. *Кримська світлиця*. 07.12.2018. № 49. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=20632> (дата звернення: 17.12.2020).
10. Мости духовного єднання. *Кримська світлиця*. 12.10.2007. № 41. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=5192> (дата звернення: 17.12.2020).
11. Настіна В. Квітка на камені. *Кримська світлиця*. 16.12.2011. № 45. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=9729> (дата звернення: 17.12.2020).
12. Настіна В. Східна мелодія у доторку літератур. *Кримська світлиця*. 21.12.2012. № 51. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=11199> (дата звернення: 17.12.2020).
13. Серцем прикрита земля. *Кримська світлиця*. 26.12.2008. № 52. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=6711> (дата звернення: 17.12.2020).
14. Слпчук В. Смуток останнього дровіша. *Кримська світлиця*. 03.09.2004. № 36. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=2375> (дата звернення: 17.12.2020).
15. Стецюк В. У Києві відбувся літературний фестиваль «Кримський інжир». *Кримська світлиця*. 20.12.2019. № 51. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=21836> (дата звернення: 17.12.2020).
16. Сулейман С. Автор, який подає надії. *Кримська світлиця*. 21.02.2003. № 8. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=577> (дата звернення: 17.12.2020).
17. У Києві презентували серію книжок «Кримськотатарська проза українською» *Кримська світлиця*. 30.11.2018. № 48. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=20627> (дата звернення: 17.12.2020).
18. Хлопчик, який розумів мову птахів. *Кримська світлиця*. 14.02.2003. № 7. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=535> (дата звернення: 17.12.2020).
19. Шевченко – кримськотатарською. *Кримська світлиця*. 21.03.2014. № 12. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=13012> (дата звернення: 17.12.2020).
20. Шевчук О. «Окрушина сонця» кримськотатарської поезії. *Кримська світлиця*. 18.07.2003. № 29. URL : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=1076> (дата звернення: 17.12.2020).

